

da se samovšečnost skuša sprehajati kot zmagovavec brez boja po bojišču brez nasprotnikov ali pa se užaljen umakniti, ker noče tvegati poraza.

In takšno stanje se mi zdi nevarno blizu provincializma, ta nezmožnost, da bi si bili nasprotniki, ne pa sovražniki, ta kratkovidnost, ki ne vidi

(govor je o kulturi in umetnosti) vsaj nekaj dobrega tudi v tistem, kar napada. Iti se »ravbarje in žandarje«, dobre in hudobne Mihce, pa tudi revolucionarje in nazadnjake, je danes sredi Evrope vendarle predvsem otroška igra.

C. Zlobec

PISMO UREDNIŠTVU

O KOSOVEM HEIDEGGERJU IN SLOVENCIH

S posebnim zanimanje in prizadetostjo sem prebiral Kosov sijajni esej o hajdegerjanstvu na Slovenskem. V vrsti bolj ali manj ali docela nekritičnih prenosov različnih, Slovencem neprimernih in zato neavtentičnih evropskih filozofskih idej v našo avtohtono kulturo — npr. kantovstvo, herderjanstvo, huserljanstvo, sartrjanstvo ipd. — smo dobili sedaj še hajdegerjanstvo.

Posebno uspela se mi zdi Kosova globoka dialektična analiza o resničnosti Heideggerjeve filozofije, ki pomeni po nji sami neresničnost v lastnem vplivu in — v dialektičnem obratu te misli — resničnost njenega vpliva razkriva njeno neresničnost; pri tem ona ohrani svojo resnično neresničnost, njen vpliv pa neresnično resničnost. Kos je z uvodnim citatom iz Heideggerjeve razprave *Einführung in die Metaphysik* to misel, to dialektično analizo, uspešno razvil skozi prizmo zgodovinske situacije filozofije na Slovenskem, kar je še posebej pomembno in kaže Kosovo poznavanje naše zgodovine filozofije in njegovo trdno zasedranost v naši zgodovini. S tem je namreč Kos lahko pokazal naše hajdegerjanstvo v njegovi notranji nemoči in neogibnem razsulu, ki je sedaj tudi že dejansko v teku. Moda je popustila, zakaj spodrinila jo je že druga. Le nekateri, ki jih lažni blišč globokoumnih hajdegerjanskih miselnih in jezikovnih skrivalnic še vedno zaslepljuje, po nekakšni inerciji vztrajajo pri svojem hajdegerjanstvu in skušajo uveljaviti te, Slovencem zares tuje ideje. Poglavitno jedro naše mlajše filozofske in kulturne inteligence se je že odvrnilo od hajdegerjanskega skrivnostnega bogoskateljstva »biti« in zanjo Heideggerjeva filozofija nima več mistične privlačnosti in magične zarotilne moči, ki jo je imela še do nedavna. Se posebno pa to velja za umetnike, saj je očitno, da prava slovenska literarna in umetniška ustvarjalnost ne more dolgo trpeti okovov kakega filozofema — še posebno če je Slovencem tuj. Iz Kosove dialektične analize dveh faz hajdegerjanstva na Slovenskem, posebno pa iz analize poteka in bistva druge faze, je tak iztek že mogoče zaslutiti.

Hajdegerjanstvo pa ni le pri nas doživelo takega razpleta, hajdegerjanstvo je danes po evropskih univerzah že zdavnaj pozabljena moda. Nikjer v Evropi ni univerze, kjer bi hajdegerjanstvo resno gojili. Akademski mladina dandanes niti ne kaže več zanimanja za Heideggerjevo filozofijo,

saj je očitno, da potrebujejo filozofijo, ki jim je lahko napotilo za njihove konkretne revolucionarne akcije, ki jih — kakor vemo — ni malo. Na Slovenskem smo pač kot vedno nekoliko v zaostanku.

Najbolj izdelana v Kosovi razpravi pa je nedvomno analiza, ki razkriva skrivnost hajdegerjanske »biti« kot Boga in s tem hajdegerjanstvo kot samemu sebi prikrito bogoiskateljstvo. Priznati moram, da se sam z dolgoletnim študijem Heideggerjevih spisov nisem mogel dokopati do razrešitve te uganke. Vzrok za to je najbrž preveč podroben študij. Kos je to razrešil tako genialno, da kaj takega nisem mogel zaslediti v vsej evropski hajdegerjanski literaturi. To je prej omenjena, v konkretni — naši — zgodovinski perspektivi opravljena dialektična analiza resničnosti ali neresničnosti Heideggerjeve filozofije. Očitno je bila taka Kosova analiza omogočena, ker temeljito pozna zgodovino filozofije na Slovenskem. Za to razrešitev sem Kosu osebno zelo hvaležen, saj mi je mahoma snela z oči kopreno mistične zarotilnosti »biti« in mi pokazala vso navideznost te »misli« za nas in našo slovensko zgodovino oziroma neprimernost naše žive zgodovine tej filozofiji. Vprašal sem se, zakaj bi hodil za Bogom v tako izpraznjeni, mistični hajdegerjanski filozofski abstrakciji »biti«, če se lahko obrnem npr. k tomizmu, kjer gre očitno za Boga. Toda v resnici mi ne gre ne za Boga ne za bogoiskateljstvo; obojemu se docela odrekam. Zato tudi tomizem ali neotomizem zame ni privlačen. Sedaj, ko je Kos pokazal v hajdegerjanski poti k »biti« skrito hojo za Bogom in je ta koprena, ki je zastirala resnico o Bogu, Heideggerju in Slovencih, odpadla, je nastopilo popolno streznjenje. Sistem je tako rekoč razneslo, kot pravi Marx ob Feuerbachovi kritiki Hegla. To pa pomeni, da me je Kosova razprava zares pretresla. Pri tem se tolažim z mislijo, da je celo tak duh, kot je Sartre, nasedel Heideggerjevi »biti« in razglasil njegovo misel za ateistično. Sartra seveda rešuje Kosov iztanjšan posluš za faze Heideggerjeve filozofije. Toliko bolj neprijetna pa je ta Kosova ugotovitev za mislece, kot so Gadamer, Pöggeler, Volkman-Schluck, Fink itd., ki te preproste zveze tudi niso mogli spregledati, čeprav so dolgo študirali Heideggerjevo filozofijo in dobro poznajo tudi njegova pozna dela. Iz tega lahko le pretehtamo, kaj pomeni globoka zasidranost v živi narodni zgodovini za dialektično filozofsko analizo kakega pojava; kolikšna prednost te metode pred zgolj abstraktnim — pa čeprav še tako podrobnim — filozofskim študijem.

S tem Kosovim dialektičnim vpogledom je nujno povezano seveda tudi spoznanje, da je Heideggerjevo »premaganje« metafizike le navidezno. Ker je pot k »biti« hoja za Bogom, je to spet le stara metafizična eshatologija v novi izdaji. Zato ima seveda Kos proti Heideggerju spet prav, ko mu dokaže subjektivizem, saj vemo, da je vse z vsem v zvezi in zato tudi hoja za Bogom metafizična eshatologija in subjektivizem. Če pa je Heideggerjeva misel subjektivizem, tedaj je očitno tudi nacionalistična, zakaj nacionalizem je subjektivizem v filozofskem pomenu. Internacionalizem Heideggerjeve filozofije je torej le navidezen. Tako se spet vse ujema, kar prej ni bilo jasno. Kos je našel notranjo dialektično zvezo Heideggerjeve filozofije in nemškega nacionalizma in tako dokazal tisto, kar so drugi — čeprav po dolgem, a očitnem napačno zastavljenem študiju — zavrgli. Ta notranja dialektika pa seveda pomeni,

da hajdegerjanstvo za slovenski narod v njegovem današnjem in neogibnem nacionalnem samopotrjevanju ne more biti kaj več kot le modna muha — žal seveda kljub veliki osebni zagretosti nekaterih posameznikov za Heideggerjevo filozofijo. Hajdegerjanstvu na Slovenskem sledi zato ali boleče iztreznjenje ali pa prazno epigonstvo in dokocepstvo sprejetih idej na literarno umetniškem in akademsko strokovnjaškem področju. Slovenski filozofi moramo razviti dialektično-filozofijo. Za vzor nam naj bo naš vse premalo znani, a veliki in zares v evropskem merilu docela originalni filozof Jožef Peter Alkantara Mislej iz Podrage pri Vipavi (1761—1840). V tej točki moramo seveda Kosa kritično dopolniti, zakaj bolj originalnega sistema od Mislejevega ni v Evropi. Amaterskost njegove filozofije pa vendarle ne more biti v tem, da ni imel stolice za filozofijo. O drugi moderni evropski filozofiji pa nam pravzaprav zadoščajo pregledna kritična historična poročila s sintetičnim, obenem pa diferenciranim pogledom za posamezne tokove in faze, za kar je lahko prehodni vzor Kosova razprava. Navsezadnje moramo priznati, da je kaka filozofija za nas pomembna le, če jo sprejme veliko pomembnih kulturnih ustvarjalcev in politikov pri nas, ne pa morda nekaj kompilatorjev. Dokler kake filozofije noben velik ustvarjalen Slovenec in slovenski politik resno ne proučuje, tako dolgo ta filozofija pač pri nas nima vpliva in je za nas in našo zgodovino brez posebnega pomena. Govor kakega nam tujega filozofa se po pomembnosti za nas ne more razlikovati od govora kakega »politika« npr. v Južni Ameriki. Hegel npr. ni bil v zgodovini slovenske filozofije, politike in kulturne ustvarjalnosti nikoli posebno privlačen; o heglovstvu na Slovenskem skoraj ne moremo govoriti. Iz tega Slovenci mirno lahko sklepamo, da se nas tisto, kar je mislil, navsezadnje ne tiče kdo ve kako. Zakaj bi se navsezadnje nas in naše zgodovine dotikal v naši kulturi brezdomnevni absolutni duh kakega jenskega ali berlinskega profesorja? To mislim najiskreneje in vsako drugačno razpravljanje mora peljati nazaj v hajdegerjansko mistiko nekakšnega »mišljenja po sebi«, ki jo je razkril Kos v svoji analizi. Če bi premislili vse to v luči Kosove metode, bi lahko prihranili marsikatero grenko uro našim študentom filozofije, ko se morajo sedaj mučiti z mislimi mnogih filozofov, ki so njihovi slovenski narodni duši morda docela tuje.

Posebej me je presenetil Kosov filozofiji primeren pregled najnovejše zgodovine filozofije na Slovenskem ob hkratni povezanosti s podrobnim poznavanjem starejših razdobj in filozofskih tokov pri nas. To je omogočilo Kosu presenetljivo, zato pa nič manj kot skoraj kategorično izvedeno ugotovitev, da hajdegerjanstvo kljub svojemu drugačnemu prepričanju v ničemer ne presega tradicije slovenskega sprejemanja tujih filozofskih idej, približevanja filozofiji in filozofiranju. Kljub razkrivanju teh dokaj dialektično zapletenih zvez pa je Kosova misel kar se da preprosta in razvidna: vedno je namreč filozofija pritekala na Slovensko po literatih ali po akademskih in šolskih filozofih, kar se seveda potrjuje tudi pri hajdegerjanstvu. K temu bi želel dodati misel, ki je morda sama po sebi videti na prvi pogled nepomembna, zato pa se globljemu pogledu kaže prav pomembna. Osnova (baza) dotoka filozofskih idej k nam in s tem pomembnosti in vplivov različnih filozofij pri nas je pravzaprav dobava knjig v knjigarnah in

knjižnicah, kar je poseben element delovanja kulturnega sektorja. Posebna sociološka znanstvena analiza o dobavi in razpečavanju knjig bi zato najbrž osvetlila poseben aspekt — bazo vplivov različnih filozofij pri nas. O tem sem globoko prepričan.

Ob tem se seveda zastavlja tudi pomembno vprašanje glede prevajanja filozofske literature v slovenščino. Od tega je gotovo vedno kaka korist: prevajalec, kulturno delovanje založb, kulturni indeks naroda, bogatitev strokovne terminologije in izraznih možnosti, funkcioniranje kulturne politike in skladov za pospeševanje založništva, knjigarne, knjižnice, recenzorji, časopisi, diskusije itd. itd. — skratka celoten kulturni sektor zaživi. In v tem končno je kultura naroda in njena stavba raste h kulturnejši prihodnosti. Prevajati je treba predvsem s tega vidika. Tu je slovenjenje in lepota slovenskega jezika prvi zakon in šele nato zvestoba prevajanja misli. Po streznjenju od hajdegerjanske besedne mistike hoje k »biti« moram samokritično pritrčiti Kosovi analizi jezika slovenskih hajdegerjancev. Iz dokazane Kosove ugotovitve, da je hajdegerjanska »bit« le filozofsko zakamuflirani Bog, bo morala prej ali slej pojenjati tudi hermetična hajdegerjanska besedna mistika na Slovenskem.

Naj na koncu pripomnim, da je po moji sodbi Kosova filozofska razprava o slovenskem hajdegerjanstvu resnično prelomnega pomena za našo mlajšo filozofsko generacijo, kateri sam pripadam, in tudi za najmlajšo filozofsko generacijo, ki sedaj šele prihaja in se otepa s hajdegerjansko tradicijo. Pomen Kosove analize je zato v globoki dialektičnohistorični samorefleksiji slovenske filozofije in spodbuda k originalnemu slovenskemu filozofiranju. Zaradi tega sem še posebej hvaležen redakciji Sodobnosti, ki je omogočila izid te tako zelo pomembne Kosove študije. Obžalujem lahko le, da je ni Kos napisal že mnogo prej, saj bi bili s tem že zdavnaj lahko odpadli nesporazumi okrog hajdegerjanstva in Heideggerjeve filozofije.

V prihodnje bi bilo treba take filozofske samorefleksijske študije pisati vnaprej. To seveda ni lahka naloga, toda dialektična metoda lahko nedvomno prebrodi to težavo. Podobne študije so gotovo že neogibne o filozofskem strukturalizmu in Slovencih, o markuzejanizmu in Slovencih (vpliv velikega sodobnega revolucionarnega teoretika Marcuseja kot filozofskega utemeljitelja nove levice in svetovnega študentskega revolucionarnega gibanja) in o akselosizmu in Slovencih (Kostas Axselos, metamarksist, filozof igre kot revolte in revolucije). Vse to so že dokaj močni, a še latentni filozofski tokovi med mlajšimi filozofskimi in humanističnimi generacijami pri nas, ki bodo odigrali še pomembno vlogo. Tokovi časa potekajo danes očitno mnogo hitreje kot nekdaj.

Na Dunaju, 20. novembra 1968

Mr. fil. Ivo Urbančič